

УДК 172:615.15

І. Є. Процюк,
аспірант

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

irinohka702@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9687-2361

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті подано аналіз наукових праць зарубіжних та вітчизняних науковців, в яких висвітлено проблеми формування соціокультурної компетентності як ключового компонента професійної компетентності та важливого показника готовності особистості до професійної діяльності. З'ясовано важливість формування соціокультурної компетентності особистості в процесі професійної підготовки, обґрунтовано місце та роль соціокультурної компетентності у структурі професійної підготовки майбутнього фахівця.

Ключові слова: компетентність, соціокультурна компетентність, професійна підготовка, професійні вміння, професійне становлення, майбутній фахівець.

Постановка проблеми. Початок третього тисячоліття характеризується стрімким розвитком міжнародних і міжнаціональних контактів, що обумовлює багатопланові зміни в нашому суспільстві. На сьогодні, поряд з економічною та політичною інтеграцією, в Україні відбуваються процеси, спрямовані на створення європейського суспільства, а відтак, і спільного європейського соціокультурного простору. Це означає, що поряд із співробітництвом у політичній, економічній та правовій сферах пріоритетності набувають спільні європейські освітня, мовна та культурна неекономічні сфери. Разом із цим, зростає попит у висококваліфікованих фахівцях, здатних стати конкурентоспроможними, різнобічно розвиненими особистостями, які володітимуть навичками толерантного ставлення до носіїв мови з різних країн, культур та стилів життя, а саме – володітимуть соціокультурною компетентністю.

Мета статті – обґрунтувати та проаналізувати процес формування соціокультурної компетентності особистості в науковій літературі.

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка є підґрунтям прогресивної нації, основою та гарантом індивідуального розвитку особистості, формує соціокультурний, інтелектуальний та виробничий потенціал суспільства. Розвиток держави, структурні перетворення на мікро- і макроекономічному рівнях повинні гармонійно поєднуватися з реформою освіти та професійної підготовки для того, щоб задовольнити потреби і прагнення людей, особливо майбутніх фахівців, встановити нову систему цінностей, відповідати запитам людства щодо змін у сфері роботи як в громадському, так і у приватному секторах [1].

Формування ринкових відносин, становлення в Україні демократичної держави зумовлюють зміну цільових настанов професійної освіти: не забезпечення потреб держави у спеціалістах різних професій і рівнів кваліфікації, а задоволення різноманітних освітніх потреб особистості заради її розвитку, самореалізації, самонавчання та самовдосконалення. Сьогодні необхідні компетентні фахівці, які повинні глибоко усвідомлювати своє місце в суспільстві, ґрунтовно володіти теоретичними знаннями, професійними вміннями і навичками. Поряд із цим, зростає попит у висококваліфікованих фахівцях, здатних стати різнобічно розвиненими особистостями, які володітимуть навичками толерантного ставлення до носіїв мови з різних країн, культур та стилів життя, а саме – володітимуть соціокультурною компетентністю оскільки саме ця компетентність стає все більш важливою і значущою з точки зору можливостей працевлаштування, кар'єри, конкурентоспроможності. На нашу думку, завдяки незупинному процесу накопичення та розвитку протягом усього свідомого життя людини, соціокультурна компетентність створює сприятливі умови для успішного виживання і функціонування на сучасному ринку праці.

Будь-яка професія, що належить до типу "людини-людина", перш за все, передбачає володіння наступними професійно важливими якостями особистості: доброзичливість, тактовність, комунікабельність, самоволодіння, витримка, чуйність, емпатія, самостійність, домінантність, соціальний інтелект, організаційні здібності, чистота та виразність мовлення, експресія обличчя та поведінки, наполегливість тощо [2]. Отже, у системі професійної підготовки майбутнього фахівця, незалежно від того який фах був обраний, важливо не тільки формування спеціалістів вузької спеціалізації, а дещо більше – процес формування професійної культури і компетентності, його соціалізація.

Словник сучасної української мови визначає, що компетентний – це такий фахівець, який має достатні знання у якій-небудь галузі, який ґрунтується на знанні, кваліфікований, має певні повноваження, повноправний, повновладний [3].

У сучасній науковій психолого-педагогічній літературі поняття "компетентність" трактується як складна інтегративна якість особистості, що сприяє готовності здійснювати ефективну професійну діяльність з урахуванням соціальної важливості й соціального замовлення, які можуть бути з нею пов'язані: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію, готовність виконувати свої посадові та фахові обов'язки відповідно до сучасних теоретичних надбань і кращого досвіду, наближення до світових вимог та стандартів. (А. Богуш, С. Бондар, Т. Волобуєва, О. Дрогайцев, С. Гончаренко, І. Зязюн, С. Клепко, Г. Селевко, Т. Татур, С. Уїддет, С. Холліфорд, В. Ягупов).

В останні роки поняття "компетентність" вийшло на загально дидактичний і методологічний рівень. Це пов'язано з його системно-практичними функціями та інтеграційною роллю в освіті. Посилення уваги до цього поняття обумовлене також рекомендаціями Ради Європи, що стосуються відновлення освіти, її наближення до замовлення соціуму. У науковій літературі виділяються наступні види компетентностей: *комунікативна* (С. Братченко, Ю. Ємельянов, А. Панфілова, О. Саннікова, Г. Трофимова, В. Ширшов і ін.); *пізнавальна* (С. Воробіщів, Д. Татяниченко); *інтелектуальна* (Е. Гельфман, М. Холодна) і *інтелектуально-корпоративна* (А. Аринушкіна); *інформаційна* (А. Оробінській, О. Смолянинова); *технологічна* (М. Манько); *культурологічна* (М. Булигіна, О. Лукіна, Н. Поморцева, А. Федорова); *психологічна* (І. Демидова, В. Дружинін, Н. Яковлева); *психолого-педагогічна* (М. Лук'янова, Е. Попова); *професійна* (А. Маркова, В. Якунін); *соціально-психологічна* (А. Кудрявцева, Л. Берестова); *загальнокультурна* (Н. Конасова, О. Лебедев, А. Петров).

Професійна компетентність студентів вищих навчальних закладів досліджувалась багатьма науковцями (М. Алпатов, М. Бахтін, В. Біблер, Л. Васильєв, О. Глузман, С. Золотухіна, Є. Хілтухіна та ін.), психологами (М. Беннет, В. Лозова, Д. Мацумото, Б. Рубен та ін.), педагогами (О. Антонова, О. Березюк, В. Бондар, С. Вітвицька, І. Зязюн, Ю. Караулов, Н. Маркова). Цікавим, на нашу думку, є підхід до виділення видів професійної компетентності А. К. Маркової. Зокрема, вона виділяє: *спеціальну компетентність*, яка характеризується рівнем володіння професійною діяльністю, здатністю проектувати свій професійний розвиток; *соціальну компетентність* – як володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, прийомами професійного спілкування; як соціальну відповідальність за результати своєї професійної праці; *особистісну компетентність* – як володіння умінням особистісного самовираження і саморозвитком; *індивідуальну компетентність*, яка вміщує методи і прийоми самореалізації і розвитку індивідуальності в рамках професії, готовності до професійного росту, здатності до індивідуального самозбереження, уміння раціонально організовувати свою працю [4].

Вплив соціокультурної компетентності на соціалізацію майбутнього фахівця визначається в значній мірі конкретною областю забезпечення, набуття та застосування відповідної компетентності в обраній професії. За останні роки значно підвищився інтерес науковців до розкриття сутності феномена соціокультурної компетентності, оскільки дана компетентність є однією з найголовніших компетентностей у професійному становленні висококваліфікованого фахівця. Саме ця компетентність дає можливість молодому спеціалісту знаходити шляхи вирішення найрізноманітніших питань, що можуть виникнути в процесі його професійно-практичної, соціокультурної діяльності.

Соціокультурна компетентність – це вміння і готовність застосовувати сукупність соціопедагогічних, соціолінгвістичних, соціопсихологічних, країнознавчих та міжкультурних знань для досягнення порозуміння між особами або групами, які є представниками різних соціумів, мовними засобами та в межах соціокультурного контексту однієї із сторін [5].

Слід зазначити, що ця компетенція, передусім, дає можливість зрозуміти спільні й відмінні риси між культурами, допомагає розпізнавати упередження та позбавлятися їх, сприяє толерантному ставленню до інших культур, дозволяє створювати основи для міжкультурних обмінів і допомагати діяти свідомо й відповідально як у власному суспільстві, так і в площині міжнародних відносин. Дана компетенція також сприяє формуванню вагомих цінностей та норм поведінки, які збільшують прагнення і здатність до відповідальності за власні вчинки та діяльність (інтерес до інших, здатність до проникнення та емпатії, сміливість у висловленні власної думки, готовність брати на себе відповідальність, здатність до співпраці).

Проблема формування соціокультурної компетентності як ключового компонента професійної компетентності та важливого показника готовності особистості до професійної діяльності не є новою. В останні роки вона досліджувалась зарубіжними та вітчизняними педагогами (О. Антонова, М. Арія, Н. Бориско, Н. Гез, О. Дубасенюк, І. Зимня, І. Зязюн, Н. Ішханян, В. Калінін, С. Козак, О. Коломінова, З. Корнаєва, С. Ніколаєва, Т. Опанасенко, Ю. Пассов, О. Первак, В. Редько, Л. Рудакова, Н. Саланович, В. Скалкін, В. Топалова, Т. Третьякова та ін.). Науковці стверджували, що соціокультурна компетентність є важливою складовою загальнокультурного розвитку суспільства.

Теоретико-методологічне підґрунтя для формування соціокультурної компетентності особистості знайшло відображення в філософських працях (В. Андрущенко, І. Бех, В. Кремень, В. Луговий, П. Саух

та ін.), працях з психології (Л. Виготський, В. Давидов, Г. Костюк, О. Киричук, О. Леонтєв, В. Моляко, С. Рубінштейн та ін.), працях відомих педагогів (М. Бірам, Дж. Вальдес, Ж. Зарат, М. де Карло, С. Ніколаєва, О. Першукова, В. Сафонова, С. Сисоєва та ін.).

Як засвідчує аналіз багатьох дисертаційних робіт, соціокультурна компетентність визначається одним із важливих показників готовності особистості до професійної міжкультурної взаємодії. Про це свідчать роботи таких науковців, як – Н. Білоцерківська, Р. Гришкова, І. Зарубінська, Ю. Захарчишина, Ю. Лісова, Н. Самойленко.

Наявність чіткої уяви про структуру, сутність, зміст соціокультурної підготовки особистості вимагає певної методологічної бази, яка ґрунтується на таких концептуальних підходах, як системний, діяльнісний, професійно зорієнтований, особистісно-зорієнтований та культурологічний.

Система в даному випадку – це розуміння будь-якого соціокультурного явища, взятого за ціле і яке складається з взаємопов'язаних елементів і підсистем, які їх об'єднують, але більша за суму всіх його складових.

Діяльність в нашому дослідженні розглядається як визначальний компонент розвитку особистості, який сприяє організації та підбору методів, способів, форм саморозвитку, самовиховання, самоосвіти особистості в процесі соціокультурної підготовки.

Майбутня професійна діяльність потребує від кожної особистості вмінь визначати мету і конкретні завдання виробничої діяльності, вибір найбільш ефективних шляхів і пріоритетних напрямів вдосконалення організації своєї діяльності, створення стабільності для професійного зростання, якісного виконання своїх обов'язків на основі соціокультурної компетентності особистості.

Особистісно-зорієнтований підхід вимагає врахування в процесі соціокультурної підготовки особистості її не тільки певної суми як професійних, так і філософських, психологічних, соціальних, культурологічних та інших знань, умінь, навичок, а й нахилів, здібностей, володіння загальнолюдськими цінностями. Оригінальним, на наш погляд, є погляд О. Березюк, яка в даному підході визначає пріоритетним індивідуальну креативність особистості. На її думку, саме це дозволяє забезпечити усвідомлене формування самою особистістю цілісного індивідуального контексту в соціокультурній підготовці, об'єднати соціальний запит з індивідуальними суттєвими характеристиками кожної людини [6].

Культурологічна орієнтація в професійній підготовці завжди зумовлює розширення джерел всебічного, гармонійного зростання особистості. Основне тут – соціальне замовлення, яке проявляється в об'єктивних тенденціях розвитку суспільства, в свідомому вираженні освітніх запитів самих громадян. Адже кожна особистість – це суб'єкт культури, її носій, виробник і споживач певних культурних цінностей. Культура, суспільне відношення до неї – критерії та джерела культурологічного характеру освіти, її гуманізації та демократизації.

Розглянемо явище соціокультурної компетентності як процес життєдіяльності особистості більш детально з позиції філософії, соціології, психології та педагогіки.

Одне з перших трактувань феномена "соціокультурна компетентність" було запропоноване фахівцями Ради Європи Jan van Ek та John L. M. Trim у дослідженні "Threshold 1990". Згідно даного документу, соціокультурна компетенція визначається як аспект комунікативної здатності особистості, який включає в себе ті специфічні особливості суспільства та його культури (здатність до адекватної взаємодії в ситуаціях повсякденного життя, становлення і підтримки соціальних контактів за допомогою комунікації), які проявляються в комунікативній поведінці членів даного суспільства. Науковці класифікують ці ознаки як "соціальні конвенції", "соціальні ритуали" та "універсальний досвід" оволодіння якими є необхідною умовою для успішної комунікації [7].

З позиції філософії поняття "соціокультурний", перш ніж стати основоположним у методології суспільних наук пройшло довгий шлях. На першому етапі (кінець XVIII ст. – кінець XX ст.) "соціокультурне" розглядалося лише як наслідок історичного розвитку суспільства, як його продукт. Людина виступала як творець культурного світу, але не як його продукт, результат самої культури. На другому етапі (друга половина XX ст.) активна роль культури починає все більше фіксуватися суспільною свідомістю і привертає до себе увагу фахівців різних галузей соціально-гуманітарного знання. Однак принципово нове розуміння місця і ролі культури у функціонуванні та розвитку соціуму формується не одразу [8].

Загалом, творцями соціокультурного підходу вважають М. Вебера та П. Сорокіна. Розглядаючи соціокультурний розвиток особистості в контексті раціоналізації соціальних дій, організацій та інститутів, Вебер наголошував на тому, що духовно-культурні фактори (разом з політикою, релігією, освітою) чинять визначальний вплив на економічне життя суспільства. Соціокультурний аналіз Вебера ґрунтується на уявленнях про людину як культурну істоту, й демонструє як на основі суб'єктивних смислів відбувається "становлення" соціальної об'єктивності. Суспільство для Вебера в цілому теж є культурним установленням, оскільки воно базується на осмисленій поведінці, а не на інстинктивному реагуванні, властивому тваринному світу [9].

Продовжуючи ідеї Вебера, П.Сорокін називає соціокультурними такі феномени, що належать до надорганічних явищ, які, по-перше, є проявами різних форм свідомості, а не результатами інстинктів, а по-друге, "перебувають виключно у сфері взаємодіючих людей і продуктів їх взаємодії". Базові поняття соціокультурного аналізу у П.Сорокіна набувають більш чітких форм. У роботі "Соціокультурна динаміка" він зазначає: "Структура соціальної взаємодії... має три аспекти, невіддільних одне від одного: 1) особистість як суб'єкт взаємодії; 2) суспільство як сукупність взаємодіючих індивідів з його соціокультурними відносинами і процесами і 3) культура як сукупність значень, цінностей і норм, якою володіють взаємодіючі особи, і сукупність носіїв, які об'єктивують, соціалізують і розкривають ці значення..." [9].

Перспективність соціокультурного підходу сьогодні пов'язана з його багатовимірністю та певним універсалізмом, оскільки він об'єднує цивілізаційний та формаційний підходи в єдине ціле, оскільки з'ясовує, як вважає М. Лапін, поєднання усталених компонентів (антропологічних, етнічних, культурних) людської історії, до яких звертається цивілізаційний підхід, та мінливих (соціальних, особистісних), на яких концентрує увагу формаційний.

Російський культуролог А. Флієр визначає важливість таких складових соціокультурної компетентності, як психологічна мобільність та комунікабельність особистості, її соціальна адаптивність. До складу соціокультурної компетентності дослідник включає також культурний компонент, який передбачає систему уявлень про національні традиції, звичаї та реалії країни, мова якої вивчається.

На сьогодні, у філософії сформувалися дві концепції дослідження соціокультурного підходу. Згідно з однією з них, у повсякденному житті люди діють відповідно до історично складеного змісту культури. У будь-якому соціальному суб'єкті – від суспільства в цілому до особистості з усіма проміжними ступенями між ними у вигляді спільнот – існує своя субкультура. Вона включає і програму діяльності відповідного суб'єкта. У дослідженнях зазначеного типу під субкультурою розуміють культуру певного суб'єкта як соціокультурного цілого. Специфіка цього підходу полягає в тому, що про культуру завжди йде мова як про чийось культуру [10].

Аналіз наукової літератури засвідчує, що з погляду загально філософських підходів, у складі соціокультурної компетентності відзначається важливість таких ознак, як: психологічна мобільність і комунікабельність індивіда, його соціальна адаптивність і культурна толерантність (А. Флієр), готовність до соціокультурної діяльності, сформовані ціннісні орієнтації особистості, готовність до ведення діалогу (О. Садохін), уміння розуміти соціальний контекст професійної діяльності (Г. Паніна), здатність людини адаптуватися та інтегруватися в соціумі (О. Астаф'єва).

У вітчизняних та зарубіжних науках особливо актуалізувалось обговорення суті, ознак, змісту та спрямованості соціокультурного феномену. Учені-соціологи розглядають даний феномен як соціально-культурну систему, складне динамічне утворення, що має соціальну природу і відображає соціальні відносини та стосунки, які спрямовані на створення, засвоєння, збереження, розповсюдження предметів, речей, ціннісних уявлень та забезпечують взаєморозуміння людей у різних соціальних ситуаціях.

Соціологічні дослідження комплексу загальних соціальних закономірностей динаміки культури та специфічних форм культурного життя у суспільстві на кожному етапі його розвитку, вивчення системи предметів, ідей, уявлень, цінностей, соціокультурних норм розширюють відносини в соціальних спільнотах, системах та у суспільстві в цілому, дають поглиблене розуміння багатьох соціокультурних явищ та процесів, полегшують сприйняття такої соціокультурної інформації. Доказом цього виступають праці Г. Спенсера, Ф. Енгельса, Л. Моргана, Дж. Фрезера, Е. Тайлора які відображають еволюційну концепцію соціокультурного розвитку, що базується на принципі однаковості і лінійності поетапного розвитку культури і суспільства. У рамках цього підходу можливе порівняння різних соціокультурних спільнот, що знаходяться на різних етапах еволюції за принципом більш-менш розвинених.

З соціологічної точки зору особистість є не тільки наслідком, але і причиною соціально етичних дій, що відбуваються у даному соціальному середовищі. Людина, з одного боку, інтегрує соціальні відносини навколишнього середовища, а з іншого боку – виробляє своє особливе відношення до зовнішнього світу. Таким чином відбувається взаємодія, в окремих випадках, – взаємодія соціальних груп. П. Сорокін зазначає "Родовою моделлю будь-якого соціокультурного феномену є значуща взаємодія двох і більше індивідів. Під взаємодією розуміється будь-яка подія, за допомогою якої одна людина напіввідчутним шляхом впливає на відкриті дії або стан розуму іншого. За відсутності такого впливу (одностороннього або взаємного) неможливе існування будь-якого соціокультурного явища" [9].

Вітчизняні соціологи вважають, що формуванню особистості як соціокультурного феномену притаманна сукупність форм соціального: соціальне явище, взаємодія, організація, інститут і соціальний процес. Як соціальна система, формування особистості включає такі елементи: об'єкти та суб'єкти, соціальні інститути, культура й "окультурене" природне середовище, напрями. Системними функціями становлення особистості вважають такі: культурологічна, соціалізаційна, адаптаційна, ціннісноутворювальна, нормативна, інтегративна і соціального контролю [9: 49].

Підготовка майбутнього фахівця до реалізації культурологічної функції становлення особистості передбачає досконале пізнання культурних факторів соціуму на основі підпорядкування духовно-моральним законам людського буття, усвідомлення необхідності підвищення соціально-особистісного рівня культури. Виховання особистості – це "залучення людини до всіх досягнень людської культури у такий спосіб, щоб вона жила в контексті загальнолюдської культури" (І. Зязюн), відтак, академік наголошує на проблемі формування ціннісної свідомості особистості, "яка не є, і ніколи не була продуктом соціального середовища" [11: 15]. Таким чином, в процесі соціокультурного формування особистості основними чинниками виступають надбання ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця у процесі взаємодії з соціумом, у результаті чого об'єкти пізнання набувають для суб'єкта особистісного смислу, а саме суспільної значущості в цілому. У цьому сенсі І. А. Липський виокремлює якісні стани соціального становлення особистості, що представлено в наступній схемі.

При вивченні аспектів соціокультурного формування особистості зарубіжні вчені торкаються сутності поняття "культури" як соціального феномену. Саме поняття "культура" (від лат. Culture – обробіток, розвиток, виховання) являє собою сукупність матеріальних та духовних цінностей, створених людством протягом його історії; історично набір правил всередині соціуму для його збереження та гармонізації. Слід зазначити, що культура передбачає і перетворення самої людини в процесі "обробітку душі". Дане трактування культури запропонував Марк Туллій Цицерон (106-43 рр. до н.е.) у своєму творі "Про обов'язки", заклавши традицію використання цього поняття.

Французький учений-соціолог Авраам Моль вважає, що культура має дві складові: культуру індивідуальну та культуру соціальну. Вченим було запропоновано бачення соціокультурного циклу, що відбувається в суспільстві в процесі людської життєдіяльності. Вихідною і кінцевою точкою цього циклу є окрема людина, що створює нові елементи культури. Її індивідуальне поле свідомості визначається соціокультурними рамками, в яких ця людина живе. Для деяких людей (творців) ця діяльність є професійною. Вони створюють нові ідеї, роблять відкриття у своїх творах, наукових дослідженнях. Роль творців у створенні культури обмежується створенням ідей і форм, що становлять масу повідомлень – мікросередовище. У цьому процесі формується "соціокультурна таблиця", на остаточний склад якої впливають актуальні факти і події.

Трактуючи сутність поняття культури, професор В. С. Біблер зазначає: "Культура власної території не має. Вона здатна жити і розвиватися (як культура) лише на межі культур, водночас у діалозі з іншими цілісними, замкненими "на себе", на вихід за свої межі культурами". Згідно його думки, вирішальною подією у ХХІ столітті має бути новий соціум – соціум культури – особлива соціальність, а саме форма вільного спілкування людей у силовому полі культури, діалогу культур.

Такі дослідники, як З. Фрейд, К. Юнг, С. Московічі, А. Маслоу при вивченні соціокультурних явищ концентрували увагу на психологічних механізмах культурно-історичного процесу.

У сучасних педагогічних дослідженнях соціокультурна компетентність трактується як властивість особистості, що характеризує її теоретичну і практичну готовність до соціокультурної діяльності (Т. Жукова); у тому числі знанням обґрунтованість (випереджувальну і рефлексивну) поведінкових актів на основі осмислено прийнятих рішень (С. Чехова); визначає ціннісні орієнтації особистості та сприяє їх формуванню (О. Жежера). Вслід за І. Зимньою соціокультурна компетентність розглядається багатьма дослідниками як складне структурне утворення, що охоплює єдність чотирьох структурних компонентів: а) знання змісту компетенції (когнітивний аспект), б) готовність до виявлення компетенції (мотиваційний), в) ставлення до змісту компетенції і об'єкта її застосування (ціннісно-смысловий), г) досвід виявлення компетенції (поведінковий аспект). Так, у дослідженнях, присвячених формуванню соціокультурної компетентності (С. Жежера, Т. Жукова, І. Ярцева та ін.), виокремлюють такі структурні компоненти: когнітивний (знання своєї культури і культури мови, що вивчається); аксіологічний (цінності культури); особистісно-операційний (навички спілкування, вміння організувати діалог культур); оцінно-рефлексивний (самостійність, рефлексія, самооцінка); концептуальний (знання щодо професійної, соціокультурної діяльності, культурно-фонові знання); комунікативний (техніка і прийоми вербального і невербального спілкування); емоційно-моральний (соціокультурна свідомість і соціокультурна відповідальність особистості); діяльнісний (мотивація, рефлексія і креативність).

Узагальнюючи сучасні тенденції трактування поняття "соціокультурна компетентність" вітчизняними педагогами, Л. Топчій доходить висновку, що даний феномен розглядається як інтегративне особистісне утворення, складниками якого є: знання, пов'язані зі світовою, національною, регіональною культурою, цінностями, що визначають стосунки між людьми, між людиною і світом; шанобливе ставлення до культурних надбань, дбайливе ставлення до рідної мови, відповідальне ставлення до рідномовних обов'язків, поважне ставлення до інших мов; бажання здійснювати свою діяльність у соціальному середовищі, зокрема й мовленнєву поведінку, за законами добра й краси; уміння організовувати власну діяльність, зокрема й мовленнєву, з урахуванням соціальних норм поведінки, морально-етичних, естетичних та інших цінностей; досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу; здатність до життєтворчості в певному лінгвосоціумі [12].

Зарубіжні науковці К. Крамш та У. Кид виділяють соціокультурну компетентність як складову частину комунікативної компетентності особистості. Під соціокультурною компетентністю вони розуміють аспект комунікативної здатності, який містить у собі характерні особливості суспільства та його культури, що проявляється в комунікативній поведінці членів цього суспільства.

Вчені-психологи розглядають поняття "особистість" та "соціокультурна компетентність" як взаємодоповнюючі один одного явища, наприклад Л. Божович характеризує особистість, як людину, яка здатна панувати над випадковостями і змінювати обставини життя відповідно зі своїми цілями і завданнями, яка здатна також свідомо керувати і самою собою.

Висновки. Отже, зробивши ґрунтовний аналіз наукової літератури з проблеми формування соціокультурної компетентності особистості ми можемо зробити висновок, що "соціокультурна компетентність" це знання елементів національної культури, національно-культурної специфіки мовної поведінки носіїв відповідної мови і здатність користуватися такими елементами соціокультурного контексту як звичаї, правила, норми, країнознавчі знання носія мови. Явище соціокультурної компетентності нерозривно пов'язане з формуванням особистості в сучасному суспільстві, де людина має можливість не тільки усвідомлювати себе у суспільстві, але й суспільство у собі, яке вона може прийняти або змінити. Соціокультурну компетентність доцільно розглядати як якісну характеристику особистості, що базується на сукупності набутих знань соціальних та культурних сфер життя, ціннісних орієнтацій; як здатність та готовність до міжкультурного спілкування з носіями інших мов та культур; як важливий фактор розвитку особистості, соціалізації її в сучасному суспільстві, самореалізації та культурного самовизначення.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні умов та способів формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта : компетентнісний підхід : [монографія] / О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – 564 с.
2. Ильин Е. П. Дифференциальная психология профессиональной деятельности / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2008. – 432 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпін'я : ВТФ "Перун", 2009. – 1736 с.
4. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Международный гуманитарный фонд "Знание", 1996. – 312 с.
5. Жорнова О. І. Соціокультурна компетентність студентів в контексті оминання "слабких ланок" сучасного освітнього процесу / О. І. Жорнова // Вища освіта України. Тематичний випуск "Вища освіта у контексті інтеграції до європейського простору". – 2006. – Додаток 3. – (Т. 3). – С. 93–100.
6. Березюк О. С. Інноваційні технології підготовки майбутніх фахівців у системі неперервної освіти : [зб. наук. праць] / за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2012. – 260 с.
7. Jan van Ek. Sociocultural Conference – Vantage Level, Council for Cultural Cooperation. Education Committee / Jan van Ek, John L. M. Trim. – 1996.
8. Крапивенский С. Е. Соціокультурна детермінанта історичного процесу / С. Е. Крапивенский // Суспільні науки і сучасність. – 1997. – № 4. – 12 с.
9. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество / П. А. Сорокин ; общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов ; [пер. с англ. П. А. Сорокин]. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.
10. Куліна О. С. Взаємозв'язок особистісного та суспільного : перспективи дослідження. Мультиверсум. Філософський альманах / О. С. Куліна ; гол. ред. В. В. Лях. – К., 2006.
11. Зимняя И. А. Педагогическая психология : [учебник для вузов] / И. А. Зимняя. – [изд. второе, доп., испр. и перераб.]. – М. : Логос, 2004. – 273 с.
12. Топчій Л. С. Формування україномовної соціокультурної компетентності : теоретичні і практичні аспекти / Л. С. Топчій // Молодий вчений. – 2014. – № 7 (10). – С. 170–173.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Dubaseniuk O. A. Profesiina pedagogichna osvita : kompetentnisnyi pidkhid [Professional Pedagogic Education : Competence Approach] : [monographiia] / O. A. Dubaseniuk – Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. Ivana Franka, 2011. – 564 s.
2. Il'in E. P. Differentsial'naya psikhologiya proffesional'noy deyatel'nosti [Differential Psychology of Professional Activity] / E. P. Il'in. – SPB. : Piter, 2008. – 432 s.
3. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language] / [uklad. i golov. red. V. T. Busel]. – K. : Irpin' : VTF "Perun", 2009. – 1736 s.
4. Markova A. K. Psikhologiya professionalizma [Differential Psychology of Professionalism] / A. K. Markova. – M. : Mezhdunarodnyi humanitarnyi fond "Znaniye", 1996. – 312 s.
5. Zhornova O. I. Sotsiokul'turna kompetentnist' studentiv v konteksti omynnannia "slabkykh lanok" suchsnogo osvitniogo protsesu [Students' Sociocultural Competence in the Context of Modern Educational Process "Weak Units" Bypassing] / O. I. Zhornova // Vyshcha osvita Ukrainy. Tematychnyi vypusk "Vyshcha osvita u konteksti integratsii do yevropeiskogo prostoru". – 2006. – Dodatok 3. – (T. 3) – С. 93–100.

6. Bereziuk O. S. Innovatsiini tekhnologii pidgotovky maibutnikh fakhivtsiv u systemi neperervnoi osvity [Innovative Technologies for Future Professionals' Training in the System of Continuing Education] : [zb. nauk. prats] / za red. O. S. Bereziuk, O. M. Vlasenko. – Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. Ivana Franka, 2012. – 260 c.
7. Jan van Ek Sociocultural Conference — Vantage Level, Council for Cultural Cooperation. Education Committee. / Jan van Ek, John L. M. Trim. – 1996.
8. Krapyvenskyi S. E. Sotsiokul'turna determinanta istorychnogo protsesu [Sociocultural Determinant of Historical Process] / S. E. Krapyvenskyi // Suspil'ni nauky i suchasnist. – 1997. № 4. – 12 s.
9. Sorokin P. A. Chelovek. Tsyvilizatsiya. Obshchestvo [Human. Civilization. Society.] red., sost. i predisl. A. Yu. Sogomonov: per. s angl. P. A. Sorokin – M.: Politizdat, 1992. – 543 s.
10. Kulina O. S. Vzaiemozviazok osobystisnogo ta suspil'nogo: perspektvy doslidzhennia. [Interrilation of Personal and Social : Aspects of Research]. Multyversum. Filosofskiy almanac / Gol. red. V. V. Liach. – K., 2006.
11. Zimnyaya I. A. Pedagogicheskaya psichologiya [Pedagogical Psychology] : [uchebnik dlya vuzov] / I. A. Zimnyaya. – [izd. vtore, dop., ispr. i pererab.]. – M. : Logos, 2004. – 273 c.
12. Topchii L. S. Formuvannia ukrainomovnoi sotsiokul'turnoi kompetentnosti : teoretychni i praktychni aspekty [The Formation of Ukrainian Sociocultural Competence : Theoretical and Practical Aspects] / L. S. Topchii // Molodyi vchenyi. – 2014. – № 7 (10). – С. 170–173.

Процюк И. Е. Формирование социокультурной компетентности личности в научной литературе.

В статье представлен анализ научных трудов зарубежных и отечественных ученых, в которых освещены проблемы формирования социокультурной компетентности как ключевого компонента профессиональной компетентности и важного показателя готовности личности к профессиональной деятельности. Выяснено важность формирования социокультурной компетентности личности в процессе профессиональной подготовки, обосновано место и роль социокультурной компетентности в структуре профессиональной подготовки будущего специалиста. Проанализированы основные подходы, принципы, формы, методы и средства формирования социокультурной компетентности личности.

Ключевые слова: компетентность, социокультурная компетентность, профессиональная подготовка, профессиональные умения, профессиональное становление, будущий специалист.

Protsiuk I. E. The Formation of Personality's Sociocultural Competence in the Scientific Literature.

The research deals with the importance of sociocultural competence formation of a person such as this competence is becoming increasingly important and significant in terms of employability, career, and competitive abilities. Acquired and developed throughout one's lifetime, sociocultural competences create favourable conditions for successful survival and functioning in contemporary labour market. The research aims at revealing the characteristics and orientations of formation of sociocultural competence. This article gives a thorough analyzes of the scientific works of foreign and native scientists, which highlights the problem of sociocultural competence formation as a key component of professional competence and an important indicator of individual readiness to perform professional activities. There the author also found out the importance of individual's sociocultural competence formation in the process of training and proved the place and role of sociocultural competence in the structure of vocational education.

Key words: competence, sociocultural competence, vocational education, professional skills, professional activity, professional competence.